

Výjezdní seminář z obchodního práva
Obchodněprávní judikatura včera, dnes... a zítra?
25. – 27. dubna 2014

Péče řádného hospodáře.

Tomáš Střeleček
4. ročník PF UK

Doktrína chápe kategorii péče řádného hospodáře jako standard míry péče (starosti) o věci cizí a o naplňování výkonu funkce, jakož i standard míry starosti o právní jednání s touto cizí věcí a výkonem funkce související. Péče řádného hospodáře ("péče ř. h.") přináší prizma, kterým hledíme na výkon funkce voleného člena orgánu právnické osoby. Ustanovení § 159 zákona č. 89/2012 Sb. („NOZ“) nutno vyložit extenzivně, vyložíme samotným NOZ, nehledíme tímto prizmatem jen na členy volených orgánů, ale i na členy orgánů, kteří byli do funkce jmenováni či jinak povoláni (srov. § 152/2 NOZ). Zákon jasně stanoví, že i opatrovník, prokurista a likvidátor jednají s péčí řádného hospodáře (§§ 193, 454, 949). Vidíme, že právní úprava od účinnosti rekodifikačních předpisů 1. ledna 2014 přináší *expresis verbis* širší uplatnění povinnosti péče řádného hospodáře. Nejprve vyložím pojem péče řádného hospodáře s pomocí NOZ, předpisů souvisejících a názorů doktrinárních, zásadní rovněž bude, jak se dosavadní judikatura zobrazuje v textu zákona; potom se zaměřím na možnosti aplikovatelnosti dosavadní judikatury vztahující se k pojmu péče řádného hospodáře.

Vývoj chápání pojmu péče řádného hospodáře (při správě cizího majetku) probíhal v kruhu. Nejprve byl chápán v římském právu jako *diligentia diligentis partis familias* (péče řádného otce rodiny), tedy objektivně, aby se následně požadoval subjektivní standard péče: *diligentia quam suis* (péče jako při správě vlastní věci) (Havel, 2010). V současnosti povinnost jednat s péčí řádného hospodáře spočívá na objektivním přístupu k povinné péči (Čech, 2007). Je třeba si představit náležitě starostlivého a pečlivého člena orgánu, jeho průměrnou variantu, kterou budeme poměřovat jednání konkrétní osoby povinované péčí řádného hospodáře. Nelze předvídat to, co nikdo nepředpokládá (*vis maior*), existují tedy, v obecné rovině řečeno, kvůli vývoji chápání pojmu péče řádného hospodáře a rozvoji společnosti, její větší dělbě, cenovému systému, možnostem volného obchodu a finančně-měnové provázanosti ekonomik, liberační důvody. "To znamená, že se jednání statutárních orgánů testuje objektivizujícím se standardem obecně očekávaného jednání, byť se subjektivními možnostmi liberace," (Havel, 2010, s. 152).

Soudobá právní nauka tedy definuje péči řádného hospodáře takto: "Pojem péče řádného hospodáře lze chápat jako výkon vědomé rozhodovací činnosti na základě dostatečných informací, konané v dobré víře ve prospěch společnosti bez preferování

vlastních soukromých zájmů, opírající se o racionální základy, vykonávané odborně, po všech stránkách profesionálně," (Eliáš, 1998, s. 272). S pohledem personifikovaným přichází Čech, když stanoví: "Řádný hospodář reprezentuje dostatečně rozumnou, vzdělanou, zkušenou a pečlivou osobu. Nemusí disponovat profesionálními znalostmi, schopnostmi a zkušenostmi z oblasti práva, ekonomie, výroby, jež jsou při provozování daného podniku nezbytné. Není povinován odbornou péčí. Nevážou ho standardy lege artis. Musí ale umět včas rozpoznat, ve kterých případech a ve které fázi rozhodovacího procesu je třeba vyhledat pomoc profesionála," (Čech, 2007, s. 5). Společným rysem těchto dvou definic je to, že v rámci rozhodovacího procesu hospodář postupuje loajálně a racionálně a nikoli neodborně, sám ale může náležitě informace obstarat u příslušného odborníka.

Syntézu shora uvedených vymezení přinesla Pokorná: "Standard péče řádného hospodáře vychází z duality náležitosti péče a loajality: základní složky standardu péče řádného hospodáře představují požadavek potřebné odbornosti spočívající ve znalostech, zkušenostech a dovednostech. Odbornost neznamena dokonalou věcnou znalost všech řízených procesů i postupů využívaných při řízení procesů a získávání informací o nich, nýbrž znalost řízení korporace, schopnost včas rozpoznat nutnost speciální pomoci a schopnost této pomoci využít, tedy vyhodnotit získané informace a využít jich pro rozhodování o záležitostech korporace. K tomu přistupuje požadavek loajality vyjadřující jednoznačnou preferenci zájmů a potřeb společnosti a rezignaci na vlastní osobní zájmy i na zájmy jen určité skupiny společníků," (Pokorná, 2014).

Na tyto teoretické předpoklady navazuje pojetí péče řádného hospodáře v NOZ, neboť stanoví: Kdo přijme funkci člena voleného orgánu, zavazuje se, že ji bude vykonávat s nezbytnou loajalitou i s potřebnými znalostmi a pečlivostí. Má se za to, že jedná nedbale, kdo není této péče řádného hospodáře schopen, ač to musel zjistit při přijetí funkce nebo při jejím výkonu, a nevyvodí z toho pro sebe důsledky. (§ 159 odst. 1). Úprava je důsledným promítnutím zásad profesionality § 5 NOZ. Důvodová zpráva nepřináší podrobnější výklad. Můžeme připomenout, že v zákoně č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů ("ObchZ") nebyl pojem péče řádného hospodáře naplněn obsahem, to se přenechávalo judikatuře. V NOZ je složena péče řádného hospodáře ze dvou složek: due of care (povinnost potřebných znalostí a pečlivosti) a due of loyalty (povinnost loajality) (Havel, 2010). V literatuře se

objevoval spor, zda je loajalita součástí péče řádného hospodáře (Krtoušová, 2013), pozitivní legální text tuto otázku vyřešil.

Na okraj připomenutí pojem péče řádného odborníka, na základě kterého můžeme lépe vymezit péči řádného hospodáře. Zde je osoba povinovaná péčí konkretizována, nejde o hospodáře (tedy správce), ale o odborníka. NOZ stanoví v § 2643 odst. 1, že "Poskytovatel postupuje podle smlouvy (o péči o zdraví - pozn.) s péčí řádného odborníka, a to i v souladu s pravidly svého oboru." Povaha ustanovení je dána tím, že stanovuje povinnost jedné ze stran dvoustranné smlouvy o specifickém předmětu, k jehož realizaci je zapotřebí znalostí a postupu *de lege artis* (srov. Důvodová zpráva NOZ k §§ 2638 - 2644). Naopak povinnost péče řádného hospodáře vyplývá ze smluvního vztahu mezi právnickou osobou ("PO") a osobou v členském vztahu k jejímu orgánu. Péče řádného hospodáře je stanovena obecně, aby mohla být naplňována ve vztahu k různým formám a druhům právnických osob. Principiální je totožnost druhového předmětu všech smluv mezi členem orgánu a PO, je jím realizace právnické osoby, naplňování její existence. Právnická osoba je fiktivní útvar, kterému stát přiznal právní osobnost, a proto požívá zvláštní ochrany v podobě povinnosti členů orgánu jednat s péčí řádného hospodáře, aby, byť neživá, mohla PO přežít.

Spíše dobový ráz měla pak diskuse nad tím, jestli péče řádného hospodáře a odborná péče jsou totéž či nikoli (srov. Havel, 2010). Púry v případě výkonu působnosti uvádí, že "odborná péče" a "péče řádného hospodáře" mají přece jen něco společného, byť je obchodněprávní literatura odlišuje. Minimálně je to povinnost členů statutárních orgánů zabránit způsobení škody na spravovaném majetku obchodní korporace. Zásadní je, že řádný hospodář nemusí být odborníkem na obor svého podnikání, postačí, pokud je odborníkem na správu společnosti a její řízení. Ke znalostem a odbornosti člena orgánu Nejvyšší soud ČR judikoval, že chybí-li orgánu potřebné znalosti, je povinen si je obstarat (sp. zn. 29 Cdo 2531/2008). Pokud ale takovými znalostmi disponuje, je povinen je člen orgánu využít, jinak nejedná loajálně (sp. zn. 29 Cdo 1356/2011). Vidíme, že v osobně odborně erudovaného člena orgánu se povinnost péče prolíná s povinností loajality. Kdo nejedná odborně, ač může a je disponován, jedná neloajálně.

Na loajalitu jednání členů navazují pravidla o střetu zájmů v § 437 NOZ a zvláštní režim §§ 54 - 58 zákona č. 90/2012 Sb. ("ZOK"). Výklad těchto pravidel je zvláštním režimem

nad rámec základního pravidla péče řádného hospodáře. Jako použitelný v otázce loajality jistě bude judikát sp. zn. 29 Cdo 3191/2010, podle kterého mají členové orgánů povinnost jednat v souladu se zakladatelským právním jednáním, pokud tak nejednají, porušují povinnost péče řádného hospodáře. Ze speciálních ustanovení ZOKu navazujících na § 159 NOZ je třeba zmínit ještě § 52 odst. 1, který je měřítkem péče řádného hospodáře. Tím je jiná rozumně pečlivá osoba, která by vynaložila péči v obdobné situaci. Vidíme, že zde je stanoven v případě obchodních korporací standard péče rozumně pečlivé osoby. Z toho, že tento standard není uveden v NOZ, můžeme dovodit, že obecný standard je přísnější. Existence obchodních korporací je spojena s rizikem (trhu, měny, úvěru, atp.), proto nelze požadovat po jejích členech maximální péči (pečlivost). Navíc se zde nevyžaduje jako v případě obecné úpravy NOZ pečlivost, nýbrž rozumná pečlivost; možná v případě podnikání je rozumná pečlivost právě pečlivostí (potřebnou).

Dalším souvisejícím institutem je business judgement rule (pravidlo podnikatelského úsudku) (srov. § 51 ZOK). Toto pravidlo rozšiřuje obsah pojmu péče řádného hospodáře v případě obchodních korporací o informovanost a obhajitelný zájem (a připomíná obecné pravidlo loajality stanovené už v NOZ). Tedy zakotvuje, co judikatura již dovodila, tak, aby bylo vždy nutné obstarat dostatek informací pro rozhodnutí, potom i např. vymáhání pohledávek, které nebude úspěšné, není nutné provádět (srov. 29 Cdo 4276/2009).

V kontextu prvorepublikové judikatury je v § 159 odst. 1 NOZ stanovena vyvratitelná domněnka, že ten, kdo není této péče schopen, jedná nedbale. To je téměř doslovné promítnutí judikátu vedeného pod čísl. 5620 ve sbírce rozhodnutí pořádané Vázným, jehož právní věta zní: "Již v tom je nedbalost, vezme-li někdo na sebe funkci člena dozorčí rady akciové společnosti, ač ví, že jí nebude moci zastávat, neb na to svými znalostmi nestačí." Podobně má svůj předobraz v judikátu z První republiky ustanovení o tom, že, kdo musel zjistit při přijetí funkce či při jejím výkonu, že na ni nestačí, je povinen pro sebe z toho vyvodit důsledky. Tento judikát má čísl. 6079 (Vázný), jeho právní věta stanoví: "Sezná-li člen představenstva akciové společnosti, že na svoji funkci svými znalosti nestačí, má rezignovat a nesesetrvávat v dotčené funkci." Z této judikatury můžeme dovodit, že "vyvodit pro sebe důsledky" podle závětí ustanovení věty druhé odstavce 1 § 159 NOZ znamená, aby tato osoba buď nepřijala tuto funkci, nebo, pokud ji už přijala, rezignovala.

Při rozboru judikatury je nutno vyjít ze vzorového judikátu Nejvyššího soudu republiky Československé vedeného pod sp. zn. Zm I 908/31, ve sbírce pořádané Vážným pod čísl. 4867. Judikát stanoví postup posouzení, zda někdo jednal s péčí řádného hospodáře či nikoli. Ze skutkových tvrzení se podává, že správní rada, jako vrchní orgán pověřený správou společnosti, projednávala úvěr společnosti, která byla ve finanční tísní a tento úvěr byl pro společnost problematický. Členové správní rady (z jehož některých členů byl vytvořen výkonný výbor) neprojeví na těchto schůzích nesouhlas či pochybnosti s úvěrem, ač s ním byli seznámeni. Členům správní rady nebyly přiděleny obory, všichni tedy byli odpovědní. Nejvyšší soud shledal, že je nutný výslovný odpor proti takovému úvěru (obecně povinnost řádné správy, např. řádné vedení účetních knih) a nutnost odborného posouzení. Členové správní rady porušili péči řádného hospodáře nekonáním (dopustili se nepravého omisivního deliktu). Nemohou tito členové orgánu poukazovat na to, že na funkci znalostmi nebo fyzicky nestačili. Pokud převzali tuto funkci, měli rozpoznat, že nestačí na její výkon.

Uvedený judikát tedy stanovuje modelové schéma, podle kterého lze posoudit, zda orgán PO jedná, nebo nejedná s péčí řádného hospodáře. Ač judikát výslovně nehovoří o péči řádného hospodáře, to, co má na mysli Nejvyšší soud, je obsahem povinnosti péče řádného hospodáře. Judikát uvádí, že se dopustili členové správní rady porušení péče řádného hospodáře nekonáním. Půry shodně uvádí, že "K porušení této povinnosti (péče ř. h. - pozn.) může dojít především konáním pachatele (aktivní činnost),..., a též opomenutím konání pachatele, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen, tj. neodůvodněná nečinnost," (Půry, 2010).

Z uvedeného judikátu dále vyplývá, že se do této péče řádného hospodáře zahrnuje rovněž fyzická schopnost vykonávat funkci, to je výklad rozšiřující oproti doslovnému znění zákona, který hovoří toliko o osobním výkonu (byť se tyto kategorie překrývají) (srov. § 159 odst. 2 NOZ). K osobnímu výkonu funkce komentář Švestka a kol. (2014) a dále judikát ze sbírky pořádané Vážným čísl. 15545 týkající se likvidátora společnosti. V něm je stanoveno, že likvidátoři, vykonávající působnost statutárního orgánu společnosti, jsou povinni činit tak osobně a nesmí tedy se nechat zastoupit soudně ani mimosoudně.

Úprava péče řádného hospodáře v NOZ je méně judikatorně otevřená, přesto můžeme některé závěry učiněné Nejvyššími soudy přijmout. Zajímavé je, že právní úprava §

159 NOZ z velké části reflektuje prvorepublikovou judikaturu, do jisté míry ji ale tato přesahuje. Uvedu např. to, že schopnost výkonu péče řádného hospodáře zahrnuje i fyzickou schopnost výkonu; osobní výkon funkce zahrnuje v zásadě zákaz zmocnění jiného v soudním i mimosoudním jednání. Dalším důležitým výsledkem judikatorní praxe je test, který stanovil Nejvyšší soud ČSR pro posuzování toho, zda došlo k porušení péče řádného hospodáře.

Nakonec zmíním otázky rozdílu obecné péče řádného hospodáře a péče řádného hospodáře v případě obchodních korporací. Rekodifikační předpisy rozlišují v případě pečlivosti rozumnou pečlivost (ZOK) a pečlivost (NOZ). Z toho vyplývá, že některá pečlivost je nerozumná (tedy zbytečná), z toho dovozují větší pečlivost obecnou než v případě ZOKu. Další aplikovatelná judikatura se věnuje otázce potřebných znalostí. Obecný standard potřebných znalostí je i napříště postižen judikaturou, podle které je nutné si znalosti obstarat, pokud takovou odborností nedisponují, disponují-li, jsem ale povinen použít tyto znalosti, jinak jednám neloajálně. I v ZOKu je kladen důraz na loajalitu, odlišuje se ale střet zájmů (jeho pravidla se nepoužijí v zásadě na běžný obchodní styk) a obhajitelný zájem obchodní korporace (v něm musím jednat při podnikatelském rozhodování vždy). Pro podnikatelské rozhodování judikatura dovodila, že nemusím jednat tak, že budu chránit majetek obchodní korporace za cenu nákladů větších než potenciál uspokojení. Tento závěr je použitelným výkladem Nejvyššího soudu.

Odborná literatura

ČECH, P. Péče řádného hospodáře a povinnost loajality. *Právní rádce*. 2007, č. 3, s. 4 an.

ELIÁŠ, K. *Kurz obchodního práva. Právnícké osoby jako podnikatelé*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1998.

HAVEL, B. *Obchodní korporace ve světle proměn: Variace na neuzavřené téma správy obchodních korporací*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2010. 196 s.

KRTOUŠOVÁ, L. Péče řádného hospodáře: odpovídá britskému konceptu duty of care, skill and diligence? *Obchodně právní revue*. 2013, č. 10, s. 277 an.

POKORNÁ, J. *Péče řádného hospodáře*. Sympozium Limity corporate governance. 31. 3. 2014, Centrum právní komparatistiky, Právnícká fakulta UK.

PÚRY, F. Možnosti trestního postihu porušení povinnosti péče řádného hospodáře o cizí majetek. *Právní rozhledy*. 2010, č. 15, s. 541 an.

Normativní právní akty

z. č. 89/2012 Sb. ("NOZ")

z. č. 90/2012 Sb. ("ZOK")

Judikatura

Vážný čísl. 4867

Vážný čísl. 5620

Vážný čísl. 6079

NS sp. zn. 29 Cdo 2531/2008

NS sp. zn. 29 Cdo 4276/2009

NS sp. zn. 29 Cdo 3191/2010

NS sp. zn. 29 Cdo 1356/2011